

אובמזות

דלתגים

סדרתי וכתבתי בחסד ה' עלי

יוחאי בלאאמו"ר חיים אוחיון ס"ט

החוגה פה עיה"ת בני ברק

מהדורה שניה - סיון תשפ"ב

מהדורת ביקורת

© כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לצלם או להדפיס ספר זה

ואפילו חלקים ממנו

ללא רשות מפורשת מהמחבר

ניתן להשיג:

בטל' 054-84-31060

רחוב הרב קוק, בני ברק

עיצוד 054-8487449

תוכן הענינים

ה. דברים אחדים.....

ז. המקור לתגים.....

תגים לאותיות | תיוג באותיות 'שעטנז- גץ' | תיוג באות ביי"ת | תיוג באות דליי"ת | תיוג באות ה"א | תיוג באות חי"ת | סיכום | התגים כחרב וכחנית.

ט. האותיות שצריך לתייג.....

אותיות שעטנז"ז ג"ץ | בד"ק חי"ה, ומלאכ"ת סופ"ר | וא"ו בשם הוי"ה | אות חי"ת | אות יו"ד.

יב. צורת התיוג הנכונה.....

דק כחוט השערה, זקוף על האות | כצורת זיי"ן | תג אמצעי גבוה באותיות שעטנז"ז ג"ץ | יתייג בראש השמאלי ביותר | באמצע האות ולא בסופה | שיש לזוהר משינוי צורה על ידי התגים | גובה התגים והזהירות שלא ליכנס לחלל האותיות שמעל | תגים ותקונים ב'רפידוגרף'- עט של שרטטים, וכן בציפורן ברזל.

טז. תיוג שאינו כדין.....

שיהיו התגים נפרדים, ולא מדובקים | יקפיד שיגע התג בגוף האות | תיקון תגים מופרדים | נדבקו שתי אותיות על ידי התגים | אין חשש 'כסדרן', ו'חק תוכות' בגוף התגים | האם לתייג במהלך הכתיבה, או לאחריה | סת"ם שאינו מתוייג כדין: אינו פסול, אך יש לתקנו | הוספת תגים על שעטנז"ז ג"ץ, ובד"ק חי"ה | כוונת המתייג.

דברים אחדים

חסדי ה' אזכיר על שגבר חסדו עלי וזיכני להפיץ תורה והלכה, הן בשיעורים לפני אברכים ובעלי בתים, והן בקורסים. ותפילתי לבורא עולמים שינחני בדרך מישור, להמשיך בזיכוי הרבים, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות, ולחבר עוד חיבורים מועילים, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

קרבני השי"ת לעסוק במקצועות הסת"ם כסופר מגיה ומתייג סת"ם, בסגירת בתי התפילין וקשירת הרצועות, ובכל תחום הסת"ם.

ובשנים האחרונות אף להעמיד תלמידים בכל רחבי ארץ הקודש מצפון עד דרום, בלימוד פרטי, ובקבוצות בקורס סופרי סת"ם, קורס שיפוץ תפילין- הכולל התמחות בתורת הבתים והרצועות, וקורס תיוג.

ועל כולנה ספר 'יסודות התפילין' שיצא בשנה הזו, כל תורת הבתים והרצועות, מושגים בסיסיים, לצד סוגיות עמוקות, מלווה בתמונות שצילמתי אצל יצרני סת"ם ברחבי הארץ, ובסופו 17 קשרי תפילין, קשרי ראש ויד, מצולמים שלב אחר שלב, עם הסכמות נלהבות מגדולי הפוסקים בדורנו, תהילות לא-ל יתברך.

וכאן המקום להודות למכון 'עליה' מרכז הכשרה תורני, הנודע בשערים כמעמיד תלמידים מעולים בכל מקצועות התורה, שזה מספר שנים אני מלמד בו ומעביר את התורה הזו הלאה לכל רחבי הארץ, יבורכו מהשמיים.

אודה ה' מאוד בפי בתוך רבים אהללנו, תבענה שפתי תהילה להשי"ת על כל הטוב אשר גמלני, ששם חלקי מיושבי ביהמ"ד ללמוד וללמד, במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

ואני תפילתי, שאלתי ובקשתי, שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, ונזכה לקדש שם שמיים ברבים, ולהרבות כבודה של תורה, ולזכות את ישראל באהבה ואחווה שלום וריעות, לאורך ימים ושנות חיים. אכ"ר.

והנני להזכיר בברכה ובהוקרה את מור אבי ומרת אימי הי"ו, שגידלוני והביאוני עד הלום, וכן את מור חמי וחמותי שיחיו, שתומכים בכל עת. הקב"ה ימלא כל משאלות ליבם לטובה ולברכה, ויזכו לחיים טובים וארוכים, בבריאות איתנה ונהורא מעליא, ולרוב נחת מכל יוצאי חלציהם עד עולם.

ונוות בית תחלק שלל, אשתי המסורה שכל אשר לי שלה הוא, ועל שכמה מוטלים צרכי הבית והילדים, השם יתברך יזכנו לגדל בנינו לתורה ומעשים טובים, ולרוות מהם נחת דקדושה, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו, מעתה ועד עולם.

ואשא כפי בתפילה אל מלכו של עולם, יהי רצון מלפניך ה' או"א שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה, ואזכה לישב באהלה של תורה לאורך ימים ושנים בבריאות איתנה, ללמוד וללמד ולכוין לאמתה של תורה, ובזכות התוה"ק נזכה לכל הטוב הצפון בה ולדעתה באמת" כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא, כא), ולגאולה שלימה בקרוב, במהרה בימינו, אמן.

הצב"י יוחאי אוחיון

חונה פה עיה"ת בני ברק

א. איתא במסכת שבת (קלח:), רשב"י אומר חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר "כי לא תשכח מפי זרעו", אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד. יוצא איפוא שהבטחת השי"ת היא על ידיעת התורה הבסיסית, אולם בירור ההלכה והעיון בה מוטל עלינו.

*המקור לתגים

תגים לאותיות

אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שעלה משה רבינו למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות [התגים שמעל אותיות התורה], אמר משה לפניו- רבוננו של עולם, מי מעכב על ידך, להשאיר את האותיות בלי תגים, שאתה צריך להוסיף עליהן כתרים אלו.

אמר לו הקב"ה אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ [על כל תג ותג] תילין תילין של הלכות, וכו'.

תיוג באותיות 'שעטנז- גץ'

אמר רבא שבעה אותיות צריכות שלשה זיונים, ואלו הן 'שעטנז- גץ'.

תיוג באות ב"ת

תג האות ב"ת, נזכר ב"בירושלמי: מפני מה יש לבי"ת שני עוקצים אחד למעלה ואחד לאחוריו? אומרים לבי"ת מי בראך? מראה להם בעוקצה של מעלה, ומה שמו? מראה להם בעוקצה שמאחוריה לצד אל"ף, רוצה לומר אחד שמו, וכו' [עיינן הערה].

תיוג באות דל"ת

כתב ה"ר"י אסקנדרני שיש שכתבו שאע"פ שדל"ת לא נמצא בפירוש, מאחר שמצינו

א. חיבור קטן הכמות ורב האיכות, ואע"פ שיש עוד מה להאריך, עוד חזון למועד.

ב. מנחות כט: תמצית דברי הגמרא, עפ"י פירוש רש"י.

ג. שם

ד. והוא הדין לצדי"ק ונו"ן פשוטה [בשפה המדוברת, צדי"ק ונו"ן סופיות] רש"י שם.

ה. חגיגה פ"ב ה"א, הובא בב"י או"ח סי' לו משם ספר ברוך שאמר, אות ב, ובאות ב השני כתב הב"י: שהעוקץ שעל פניה נהגו הסופרים לעשותו כמין מקל לנוי.

ו. הובא בב"י סו"ס לו

בפירוש שיש לתייג הה"א וכל ה"א תחילתה כתובה דלי"ת א"כ יש לתייג הדלי"ת כה"א, עכ"ל.

תיוג באות ה"א

ישאלו חכמים מה טעם יש לאות ה"א תג בגגו וכו'. פירש רש"י, תג: כתר קטן יש בסוף גגו דה"א, אולם ד"ר פירש, שגג האות בולט לימין שלא תהא הה"א נראית כרי"ש אלא כדלי"ת, וסיימו התוספות שנראה כרש"י.

תיוג באות חי"ת

ט"אמר רב אשי ראיתי את הסופרים של בית רב "דחטרי להו לגגיה דחית" ופירש רש"י: שהיו עושים חוטר כעין תג בגג האות חי"ת.

סיכום

נמצא שהוזכר בתלמוד אותיות שעטנ"ז ג"ץ, "ה"א וחי"ת. ובירושלמי אות בי"ת, ור"י אסכנדרני השווה אות דלי"ת לה"א.

התגים כחרב וחנית

"כתב בספר אגרת הטיול (חלק הסוד אות ש) שעטנ"ז הוא אותיות שט"ן ע"ז, והם שני מקטרגים גדולים, וג"ץ גם כן שם מקטרג אחד, והתגים שעליהם הם כמו חרב וחנית להנצל מהם.

ז. מנחות שם

ח. הובא בתוספות ד"ה דחטריה

ט. שם

י. אולם רבינו תם [הובא בתוספות ד"ה דחטריה] פירש, שהיו עושים כעין חטוורת של גמל באמצע האות חי"ת.

יא. לפירוש רש"י כמ"ש לעיל.

יב. הובא במ"ב סי' לו ס"ק טו

האותיות שצריך לתייג

אותיות שעטנ"ז ג"ץ

א. "צריך לתייג אותיות שעטנ"ז ג"ץ, "והוא הדין צדי"ק כפופה ונו"ן פשוטה.

בד"ק חי"ה, ומלאכ"ת סופ"ר.

ב. ט"ועפ"י הקבלה יש לתייג אותיות בד"ק חי"ה, ויזהר שיהיו התגים קטנים שלא יקלקלו את האותיות. ואותיות מלאכ"ת סופ"ר נותרות בלא תגים.

וא"ו בשם הוי"ה

ג. ט"יש המתייגים אות וי"ו משם הוי"ה, ונהרא נהרא ופשטיה.

יג. ש"ע (סי' לו ס"ג).

יד. מ"ב (ס"ק יג), בשם רש"י.

טו. כן מבואר ברבינו האר"י ז"ל (שער הנקודות פ"ו) ויעוין שם שנתן טעם בסוד, קול יעקב (אות טז, יח). ועיין בספר אמת ושלום להרש"ש (שאלות מחכמי תוניס שאלה ע, הביאו קול יעקב אות טז*), שנשאל בעניין התגים הנוספים המובאים בספר מצת שימורים בשם כתבי האר"י, והשיב שחלילה להוסיף על שלשה שעטנ"ז ג"ץ ואחד בבד"ק חי"ה, ואין עוד מלבדם, וכל המוסיף גורע ומגרעות נתן ח"ו, עכ"ל.

טז. קול הרמ"ז (תיקון יא אות ב), וכ"כ בספר מצת שימורים (שער תפילין שעטנ"ז ג"ץ) שעל כל שם הוי"ה שיכתוב יעשה כן, וכן משמע מדברי הרב קול יעקב שהזהיר הסופרים בתג שעל הוי"ו שלא יקלקלו, דפשיטא ליה שיש לתייגם. ועיין יריעות שלמה (ח"ב שער התמונה עמ' רמד ועוד) תמונת התפילין של הרב נועם אלימלך ועוד, שתייגו הוי"ו באותיות שם הוי"ה [עייין שם כל המעשה בהתפילין הנ"ל], וכן כת"י של הרה"ק מקאמרנא {שם עמ' רמח} שתייג הוי"ו דהוי"ה, וכן בכת"י המקובל מהר"י פתיא [שם עמ' רנד רנה], וכן בכת"י בעל כף החיים וקול יעקב המקובל רבי יעקב סופר [שם עמ' רנה], ויש שלא תייגו. וע"ע בספר יריעות שלמה (ח"א פי"ד הערה 3). וכיון שיש סימוכין לשני המנהגים, כל אחד יעשה כמנהגו.

אות חי"ת

ד. "יש שעושים באות חי"ת "מקל גדול בגגה השמאלי בסופו כשיטת רש"י, ללא תג נוסף. "ויש שעושים רק תג במקום המקל בסופה.

אות יו"ד

ה. "נהגו בני ספרד לתייג את האות יו"ד, ויזהר לתייג קטן ודק, שלא תתקלקל צורת האות,

יז. במ"ב (סי' לו, במשנת סופרים אות חי"ת) כתב, וז"ל: ומקל [הוא כמין תג גדול] יעשה לה בראש רגל השמאל, ולא באמצע. וציין מקורו לחידושי רע"א, ושם כתב, שאם עשה המקל באמצע הגג אין זה לא כרש"י ולא כר"ת, שהרי הב"י הביא מהא"ב [בשם הגה"מ] לתרץ הקושיא על רש"י מאותיות דר"ע דאיתא שם שחי"ת אין לו כתר, ויישב דמקל בצד שמאל שרגילים הסופרים לעשות אף בשאר אותיות [ליופי הכתיבה, ונקרא בפי הסופרים קו פתיחה] אינו כתר, ואם יעשה המקל באמצע הגג לא יועיל תירוצו זה, דבאמצע אין הסופרם רגילים לעשות כן. וכן הוא בשאלת משה- שערי הכתב (להגרמ"ש קליין, עמ' תמט) כתב, כי מבואר בראשונים שאין חסרון במה שמוסיף חוטרא דרש"י בנוסף על חוטרא דר"ת, ומה שמפורש באותיות דרבי עקיבא שחי"ת אין לו כתר, ע"ז תירצו הראשונים (ספר התרומה, והגהות מיימוניות- פ"א מתפילין הי"ט) בכמה דרכים: א. שאין לו כתר, היינו שאין צריך אבל מותר לעשות. ב. כיון שעושה בצד שמאל בקצהו, אינו ניכר כתג אלא כדרך כתיבת סופרים שעושין כן בתחילת הכתיבה [הנקרא קו פתיחה]. ג. בצד ימין אין כתר. ולכן לדעתם יעשה רק מקל בסוף גגו ולא יעשה תג בנוסף.

יח. הבאנו בהערה הקודמת בשם המ"ב, לעשות מקל שהוא כמין תג גדול, והראה מקום לב"ח, וטעמו שם: שבגמרא אמרו 'חטריה לגגיה דחי"ת להורות שחי הוא ברומו של עולם' ועוד טעם לזה הביא, כדי לעשות הבדל נוסף בין הה"א לחי"ת. ולכל טעם בפני עצמו היה די בתג קטן, אך כדי להורות לשני הטעמים יש לעשותו גדול. אמנם בא"ב (הקצר) שהובא בב"י כתב: ומקל 'קטן' יהיה עליה בצד שמאל, וכן העתיקו להלכה הלבוש וש"ע הרב וקסת הסופר. ומנהג הסופרים בני אשכנז לעשותו גדול.

יט. יריעות שלמה (ח"א צורת האותיות, אות חי"ת) כתב, שיש לעשות תג בלבד, ובזה יוצאים גם לדעת רש"י, וכמ"ש הרב קסת הסופר (סי' ה, בלשכת הסופר ס"ק י), שנוהגים לעשותו באמצע הראש

כ. בקול יעקב (סי' לו אות יב- יג) נראה בפשטות [ככל אותיות בד"ק חי"ה] שיש תג על היו"ד. ובהלכה ברורה (סמ"ח ושעה"צ ס"ק קכ) כתב שכך המנהג הפשוט, וכך היא צורת האות המובאת בשו"ת וישב היס (ח"ב סי' ה עמוד צט), וביריעות שלמה (ח"א צורת האותיות אות י). ובשו"ת שבה"ל (ח"ח סי' יב אות ד) כתב, וז"ל: בעניין הכתיבה הספרדית שעושים תג על היו"ד ולפעמים הוא גדול, אם הוא קטן ודק באמצע הגג, יש להכשיר בפשיטות, גדול אך דק, הרבה פעמים נראה כיו"ד וכשר, גדול ועבה עד שנראה ממש כוא"ו מורכב על יו"ד רוב פעמים פסול, ועכ"פ צריך להתבונן אם להכשיר, ואם קו כזה בסוף צד ימיני של היו"ד נשתנה לגמרי צורת היו"ד ונוטה לפסול. וביריעות שלמה (ח"א פי"ד הערה 18) העלה דהכל תלוי

ויהיה נראה כוא"ו מורכב על גבי יו"ד, וכן לעשותה באמצע גג היו"ד, ולא בסוף צד ימין, ובני
אשכנז לא נהגו לתייגה.

בקריאת התינוק, ובני אשכנז שאינם מתייגים את היו"ד כנראה לומדים שתג שעושים בצד שמאל הוא תג
דבד"ק חי"ה, ואין צורך בעשיית התג של צד ימין ואין לו מקור.

צורת התיוג הנכונה

דק כחוט השערה, זקוף על האות.

א. כ"תגים אלו, הם שלשה תגים קטנים ודקים כחוט השערה, זקופים על אלו האותיות מלמעלה.

כצורת זי"ן

ב. כ"צורתם: יעשה כל תג ותג כעין קו דק, וטוב לעשות כל אחד כ"כעין כ"תמונת זי"ן, אך שיהיו קטנים מאוד, שלא יקלקל האות, ומאוד יש לזהר בתג שעל ה"ו"ד [או על ה"ו"ו], כ"ועיין הערה] כי בקל ישתנה על ידי זה.

תג אמצעי גבוה באותיות שעטנ"ז ג"ץ

ג. כ"יש לעשות התג האמצעי גדול משני התגים שבצידו.

כא. מ"ב שם (ס"ק יב), ולא אחד נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל, וכ"פ הרב יריעות שלמה (ח"א עמ' רנא).
כב. מ"ב שם, ובס"ק יד בסופו, וכן הוא בקול יעקב אות יג.

כג. כעין תמונת זי"ן: היינו כעיגול וקו ישר תחתיו, וכמנהג הסופרים כיום, וכן הוא בס"ת חדשים עם ישנים. וכעין זה כתב בשו"ת שבה"ל (ח"ח סי' יג) גבי אות שי"ן עיי"ש. וכן העלה בראיות בספר יריעות שלמה (ח"א עמ' רנז), ע"ש.

כד. כן הוא בזוהר (תרומה רעיא מהימנא דף קנח). ועוד מקומות, וברמב"ם (פ"ב מהל' תפילין ה"ח) שהתגים הם כמו זיני"ם זקופים וכן דייק הב"י בדבריו, ובאגור (סי' סה, הביאו ב"י סו"ס לו) נמי כתב כן, ושכך נוהגים בספרד. וכ"כ בספר החינוך (מצוה תריג). וכתב הברוך שאמר (הו"ד בב"י סי' לו בא-ב השני אות ג) שכיון שדומים לאות זי"ן, על כן נקרא זיוני"ן. וכ"פ הרב קול יעקב (אות יא), והמ"ב (ס"ק יב). ובדעת קדושים כתב שנכון לכתחילה לא לקנות פרשיות כאלו שאין תגיהם כתמונת זי"ן.

כה. עיין מש"כ לעיל בעניין תיוג ה"ו"ו בשם ה"ו"ה.

כו. אמרי שפר (כלל ה, אות ה), קול יעקב אות יג.

יתייג בראש השמאלי ביותר

ד. כ"תיוג של שעטנ"ז ג"ץ הוא כשי"ן על ראש השלישי של האות, דהיינו הראשון משמאל. ובעיי"ן טי"ת וצד"י על ראש השני, הראשון משמאל.

באמצע האות ולא בסופה

ה. כ"לכתחילה יש לתייג באמצעית האות ולא בסופה [כ"עיי"ן הערה, ומה שיש ליזהר בתיוג הנו"ן].

יש ליזהר משינוי צורה על ידי התגים

ו. ל"וכל זה שלא נשתנתה צורת האות, אבל אם נשתנתה צורת האות שצורת היו"ד והדל"ת נעשו כמין למ"ד וכל כיוצא בזה, אם התג עב ודאי פסול, אך בתג דק תלוי בקריאת תינוק.

כז. מ"ב (ס"ק יג), ובקול יעקב (סי' לו, אותיות- אות ט) ביאר, כי הראש שעליו מונחים התגים יהיה ישר ולא עגול, בכדי שיהיה ראוי להושיב עליו כתרי התגין, שאם שני ראשי האות [באותיות טי"ת עיי"ן צדי"ק, ובאות שי"ן ג' ראשין] יהיו שווים להניח עליהם תגים, לא היו מדלגים על הראש הראשון, בכדי להושיב על הראש השני את התגים, דומיא דאין מעבירים על המצוות (יומא לג.), וזה הטעם שהיודי"ן של האותיות בעלות יותר מראש אחד, מוטות כלפי מעלה.

כח. מ"ב (שם), וקול יעקב (אות יב). ומפשטות המ"ב נראה שדין זה הוא בכל האותיות ולא רק באותיות שעטנ"ז ג"ץ, וכ"כ בשו"ת שבה"ל (ח"ה סי' קסו, אות א).

כט. ואם תייג בסוף האות כתב הרב קול יעקב (שם) שלכתחילה יש לתקן, אפילו בלא נשתנה צורת האות. אולם בשו"ת שבה"ל (שם) כתב, כי סופר שיש לו מסורה לעשות תג ימין ושמאל דוקא בסוף האות, ותג אחד באמצע בשעטנ"ז ג"ץ, כפשטות התוס' (מנחות כט:), אין להרהר אחריו ויעשה כמסורה שלו. וכן העלה הרב יריעות שלמה (ח"א עמ' רנא) שאין קפידא בדבר והמתייג בקצה האות ימשיך במנהגו, ובפרט במזוזות ובפרשיות התפילין הקטנות שלמעשה קשה מאוד לתייג באמצע האות, ושכן ראה בכמה ס"ת קדמונים.

מ"מ גם המתייגים בסוף האות, יזהרו באות נו"ן לעשות תג הימני קודם לשמאלי, כי המתייג תג השמאלי בתחילה, עלולה האות להשתנות לצורת למ"ד. ואם עשה כן עיין יריעות שלמה (שם עמ' רנב).

ל. קול יעקב (אות יב), עיין ביריעות שלמה (ח"א עמ' רנב) שהרחיב בזה, עיי"ש.

גובה התגים, והזהירות שלא ליכנס לחלל האותיות שמעל.

ז. שיעור גובה התגים: ל"יש שכתבו שיהא לכתחילה כעובי קולמוס, ויש שכתבו שהוא בכדי שאדם בינוני יכיר אותו היטב מעל גבי התיבה כשהוא קורא בו. מכל מקום כשאין מקום לעשות תגים גדולים, או שיש מעל לאות שמתייג אותך' וכדומה, ויש חשש שיכנסו התגים לתוך חללה, יעשה תגים קטנים, ויש ליזהר בכך.

תגים ותיקונים ב'רפידוגרף' – עט של שרטטים, וכן בציפורן ברזל.

ח. 'רפידוגרף' הוא עט הנמכר בחנויות לציוד סופרים, וכן בחנויות ציוד של ציירים ושרטטים, בגדלים קטנים של 0.1 עשירית המילימטר, 0.2, 0.3, 0.4 וניתן להשיג גם 0.5. למזווזות משתמשים בדרך כלל ב-0.2, ובספר תורה ומגילות ב-0.4, אך זה תלוי במתייג, והכל לפי העניין, גודל הכתב והנוחות של המתייג.

אולם בגלל דקות העט, הדיו הרגיל לכתובת סת"ם אינו זורם בצינור הדק של העט, לכן הסופרים מעוניינים להשתמש במילוי הדיו שמגיע מהיצרן. נציין שנידונים אלו היו הכרחיים בעבר, אך כיום מיוצר דיו מיוחד ל'רפידוגרף' בכשרות מהודרת.

יש המתייגים ומתקנים ל"בציפורן ברזל, שהשימוש בו ככתיבה בקולמוס, על ידי טבילה בקסת בדיו של סופרים, ויש המעדיפים להשתמש בו כיון שהדיו יורד בכמות טובה והתגים מלאים ויפים, ולא בכמות קטנה כמו ב'רפידוגרף'.

לא. כן העלו בספר כתוב לחיים (אות ג) ובספר כתיבה תמה, ושיטה שניה הביא הגאון השומר אמת (דף סא אות א) שהרב שכנה"ג כתב כן משם הרמ"ע מפאנו. וכ"ז הביא הרב יריעות שלמה (ח"א פ"ד הערה 17). מ"מ כתב במשנת הסופר (סי' ה עמ' צד, בביה"ס ד"ה קטנים) שנראה פשוט דמה שכתבו שיעור לתגים הוא רק עניין של נוי בעלמא, דהרי לא מצינו בפוסקים ראשונים שיעור בתגים.

לב. ראה יריעות שלמה (ח"ב קונטרס הגהה כהלכתה) שהרחיב בעניין הקולמוסים לתקונים בסת"ם, המעלות והחסרונות. ושם כתב, שעט 'רפידוגרף' עדיף בפרט זה שהציפורן היא ברזל, והעט עשוי מפלדת אל חלד (נירוסטה) ויש להקל בו יותר, כיון שאינו ברזל ופנים חדשות באו לכאן, והאריך הרחיב בזה (שם הערה 4 ע"ש).

לעניין הלכה

בעניין עט זה דנו הפוסקים בג' היבטים:

א. עשיית הדין על ידי גויים ואינה לשמה.

ב. הדין אינו נעשה בדרך המקובלת והמסורה מדורי דורות.

ג. הכתיבה בברזל ולא בקולמוס כנהוג (קנה או נוצה).

ט. לדמנהג אלו הסופרים שאינם מתייגים בשעת הכתיבה, לתייג ב'רפידוגרף' שהוא עט ברזל דק, כמו כן משתמשים בו מתקני הסת"ם. ודנו בו הפוסקים [ראה הערה]. כיום מיוצר דיו כשר לשמה, כמסורת המקובלת, ולכן אפשר להשתמש ב'רפידוגרף' לכתחילה, אלא שאינו נכתב בקולמוס (קנה או נוצה) כנהוג, והיא מעלה ותו לא, וכן עמא דבר.

לג. ובתשובה (כ"י) הארכתי בעניין הכתיבה בקולמוס, עדיפות הכתיבה בקנה, והאם יש מעלה לכתובה בנוצה, ועוד חזון למועד.

לד. בשו"ת שבט הלוי (ח"ט, סי' רטו), כתב בזה שמין הדין לא בעינן בדיו עשייה לשמה, אך מן הזהירות להדר אחר דיו כזה. ובעניין שאין זה קולמוס, כתב: שמעיקר הדין כשר אפילו הכתיבה בברזל, אך יש הידור בקנה של עץ, ונוהגים בנוצה, ואלו העושים כן רק בתגים מחמת דקות מלאכת הקודש, עכ"פ יש ללמד עליהם זכות, אף שברור שדורות הקודמים צדיקים ואנשי מעשה, גם התגים היו מהדרים לכתוב בכל הדקדוקים כמו גוף הכתיבה. ושוב הניף ידו (ח"א סי' יא) בתשובה להגרמ"ש קליין שליט"א (הודפסה באריכות בספרו שאילת משה - שערי הכתב עמ' שצו, עיי"ש) בעניין כשרות הדיו ברפידוגרף, שאין לשנות מהדיו המקובל מדור דור. ובמשנת הסופר (ביאור הסופר ריש סי' ג) כי המגיהים העוסקים בתיקון סת"ם ומפאת הקושי בתיקון ע"י נוצה, משתמשים עם עט ברזל, יש להם לקחת דיו של סת"ם, אולם אם לפי המצב יש לחוש שאם לא ישתמשו בדיו מן השוק אז לא יתקנו התגים והקוצים כלל, ודאי עדיף לתקנם ע"י דיו מן השוק, וכו', ובדיעבד אם השתמשו עם הדיו הנ"ל אין בידינו לפוסלו, ע"כ. ומש"כ שאין בידינו לפוסלו הוא פשוט כיון שמרן הש"ע פסק כהרמב"ם שכל דיו כשר, רק שיהיה שחור, ואכמ"ל להאריך, וכ"כ הקול יעקב (סי' לב, אות יב), והמשנת הסופר (ריש סי' ג, ביאה"ס ד"ה כשרים) שגם דעת הרא"ש כן [דלא כהמ"ב בבה"ל ד"ה יכתבם], ושלדינא קיי"ל כהרמב"ם וכמסקנת האחרונים, דלא כר"ת, וכן העלה הרב יריעות שלמה (פ"ג הערה 7-2 עיי"ש), רק שיברר שהוא מן המותר בפין, דהיינו שלא יהיה מעורב בו דבר טמא, ושאינו להתיר מטעם ס"ס, ע"ש. ושם (ח"ב הגהה כהלכתה הערה 5) הביא שמות סוגי הדיו שנבדקו בבדיקת מעבדה, ואין בהם חשש דבר טמא.

תיוג שאינו כדין

שיהיו התגים נפרדים, ולא מדובקים.

א. ^{לה}יזהר שיהיו התגים נפרדים כל אחד מחבירו ולא יגעו זה בזה, כדי שיראו כתמונת זיוני יקפיד שיגע התג בגוף האות

ב. ^{לז}צריך שיהיו התגים נוגעים בגוף האות, ^{לז}ואם אינם נוגעים פסולים התגים, וכשאינן ס"ת אחר, דינו כמ"ש בהלכה הקודמת. ^{לג}גם יש לזהר בנקודה שעל התג שתהא מחוברת בקו התג.

תיקון תגים מופרדים

ג. לעניין תיקון בתגים מופרדים [עיין בהלכה הקודמת, ובהערה שם] אף שיש מחמירים למחקם ולכתוב שוב, ^{לט}מעשים שבכל יום שמחברים תגים הפרודים ואפילו שהיו כך משעת עשייתן, ויש להם על מה שיסמוכו.

לה. אחרונים בשם רמ"ע מפאנו, הובא במ"ב שם. ועיין יריעות שלמה (ח"א עמ' רנז-רנט).

לו. מ"ב שם. ועל המתייג לתת את ליבו לכך, שבקל נכשלים בזה, ומעשים שבכל יום שמגיעים לבדיקת ס"ת תפילין ומזוזות וכו', והתגים אינם נוגעים בגוף אות, אמנם פעמים זו לא אשמת המתייג, והניתוקים נעשו ברבות הזמן, ואכמ"ל.

לז. והעיר המ"ב שם, דאף שאין עכוב בעשיית התגים כמו שפסק הש"ע, מכל מקום זה גרע, דהוי כיתרון אות קטנה בין השיטין.

לח. קול יעקב (אות יג).

לט. מ"ב (ס"ק יג) כתב, כי לעניין תיקון אם אינו יודע אם כתבם מומחה ואפשר לתלות שנפרד לאחר כתיבה, יש מ"ח אם מותר לתקנם, וסיים דנכון להחמיר. אמנם בקול יעקב (אות ח, בסו"ד) כתב דאנן לא קיימא לן הכי, דלא גרע מכתב תיבה יתירה שאינה מעניין סתו"ם שכתבנו (סי' לב אות קכב) שמותר לחברה אל תיבה שלפניה, עיי"ש, וכן מעשים בכל יום שמחברים התגים הפרוד מתחילת עשייתו אל האותיות, ואין פוצה פה ומצפצף.

נדבקו שתי אותיות על ידי התגים

ד. ^מאם נדבקו שתי אותיות על ידי תג אחד, או אם נדבק תג אחד לתג של אות הסמוכה לה פסול, ^{מא}ואם גרר כשר, ודין זה נאמר אפילו בתפילין ומזוזות.
^{מב}אמנם אם נשתנתה צורת האותיות אסור להפרידן משום חק תוכות.

אין חשש 'כסדרן', ו'חק תוכות' בגוף התגים.

ה. אם צריך תיקון יתקן ^{מא}אין חשש של כסדרן. ^{מב}וכן אין חשש של חק תוכות אם נראים כע"ן וכש"ן [ודווקא שלא נשתנתה צורת האות וכמ"ש לקמיה].

האם לתייג במהלך הכתיבה, או לאחריה.

ו. ^{מא}כיון שאין פיסול בעשיית התגים שלא כסדרן, לכן יכול הסופר לעשותם בגמר כתיבת התפילין או המזוזה [ובהערה הובאה שיטת המחמירים, והמנהג כיום].

מ. מג"א (סי' לב ס"ק יד), קול יעקב (אות כ), וכ"פ בספר יריעות שלמה (ח"א עמ' רס).

מא. מג"א שם.

מב. דעת קדושים (או"ח סי' לב ס"ק יד) וכן העלה ביריעות שלמה. ועיין בשו"ת מנח"י (ח"ו, חאו"ח סי' ב) שהיקל בהכי כשלא ניכר כ"כ, מכל מקום אם קנה התפילין בדמים יקרים, יכול להחזיר לסופר שלא על דעת כן קנאם.

מג. קול יעקב אות יח בסו"ד, קסת הסופר (סי' ה אות ד), מ"ב אות טו, ונימק דלא הוי כסדרן, כיון שבלא התגים נמי צורתה האות עליה.

מד. מקדש מעט (סי' לב ס"ק סח), ולא מיבעיא לדעת הפוסקים דאינם מעכבים כלל, אלא אף לדעת הפוסקים שהתגים מעכבים ובלעדיהם האות פסולה, וכדכתב הגרע"א (קמא סי' כא), נראה דאפילו להפוס' הסוברים שהתיוג מעכב, אין זה משום דבלא תגים אין האות שלימה, והתיוג מגופה של אות הוא, אלא שכך הדין והכשרו של ס"ת דאותיות אלו צריכות תיוג לאיזה טעם ודרש. והא דאם אינם מתויגות מעכב, היינו לעניין הכשר הס"ת אבל מכל מקום האותיות שלימות בלא התגים וכשרות בגט אשה, ע"ש. וכ"פ הרב יריעות שלמה (ח"א עמ' רסא), וע"ע שם מש"כ בזה.

מה. מ"ב (סי' לו ס"ק טו), וכן הוא בערוך השלחן (סי' לב אות א), וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סי' נד) דלכתחילה מותר לתייג אחר שיגמור לכתוב הפרשה, ושכן מוכח מממה ראשונים שכך היה המנהג, וסיים שאפשר לעשות התגים אפילו לפני שהתחיל לכתוב האות, ושכן שמע שנוהגים כמה סופרים.

אולם בשו"ת זכרון יוסף (שטיינהארט, סי' ב) נשמע שלפוסקים הפוסלים ללא תיוג, לכתחילה יש לתייג כסדרן, דומיא דקוצו של יו"ד שכתבו הפוס' לדקדק בו, אלא שאם לא תייג אפשר להוסיף עתה תיוג,

סת"ם שאינו מתויג כדין: אינו פסול, אך יש לתקנו.

ז. ¹² אם לא תייג אפילו אותיות שעטנ"ז ג"ץ שהם מוזכרים בתלמוד ¹³ אינו פסול, ומותר אף

כיון שצורתה עליה. וכן החמיר בשו"ת מועדים וזמנים (סי' קב אות ד) לומר לסופר, והעיר שאף שאין לחטט בחומרות, נאה לצאת לכל הדיעות כשלא נדחה השיטה. ובמשנת הסופר דחה דבריו, ואדרבה הוכיח מספר התרומה שחשש לדברי ר"ת, ואעפ"כ כתב לתייג לאחר גמר הכתיבה. אך סיים שמן הנסיון עדיף לגמור האות עם התג שפעמים קורה טפטוף שא"ל לתקנו, וכו'. ולמעשה הסופרים בני אשכנז יותר הקפידו בכך, ובני ספרד נוהגים ברובם לתייג בסוף הכתיבה, ופוק חזי מאי עמא דבר. מו. ש"ע (סי' לו ס"ג).

מז. ש"ע שם, והב"ח פוסל בזה ומביא דברי הטור שדייק מלשון אביו הרא"ש לפסול בחסרון תגי שעטנ"ז ג"ץ כיון שנזכרו בגמרא, ובשם הב"י הביא שכן יש לדקדק מדברי ספר התרומה, וגם בהגהות מימוני ובאגור בשם רבינו תם שאם לא תייג שעטנ"ז ג"ץ פסל דלא גרע מקוצו של יו"ד. אך מסקנת הב"י להקל עפ"י הרא"ם בספר יראים, ומ"ש בגמרא דבעי זיוני, כבר כתב ב"י בשם הרא"ם כי אין פירושו תגים רק שיהיה ראשו משוך ולא עגול. וכן היקל עפ"י דברי הרמב"ם שלא פסלו בחסרון תגים. ועיין שם עוד בב"ח, ומסקנתו לפסול ס"ת ותפילין אם לא עשה תגי שעטנ"ז ג"ץ.

ושו"ר בשו"ת יבי"א (ח"ט, חאו"ח סי' צח) שהביא דברי החיד"א (שם הגדולים ח"ב ליוורנו תקמו צב.) בדין ס"ת שאין בו תגים, דכיון שמרן הש"ע פסק דכשר בדיעבד, אע"פ שדעת ר"ת וסה"ת והרא"ש לפסול ס"ת בלא תגים, וגם בב"י לא הכשיר אלא בשעת הדחק, מ"מ י"ל שמרן בעת שחיבר הש"ע, ראה מ"ש רבינו ירוחם שרבינו האי גאון ודעימיה ס"ל להכשיר ס"ת בלא תגים, וכן פסק בשו"ת התשב"ץ, לפיכך סתם בש"ע להכשיר. ומכיון שאנו קיבלנו הוראות מרן יש להכשיר ס"ת בלא תגים ולברך עליו, ואע"פ שכתבנו במקום אחר דאמרינן סב"ל אפילו נגד מרן, כאן שהמחלוקת אינה בברכה, אלא במצות הס"ת אם כשר הוא אם לא, שפיר דמי לברך עליו, וכמ"ש הרדב"ז ועוד, עיי"ש. ובשו"ת ישיב משה (שתרוג, ח"א סו"ס רנד) כתב, דרוב ס"ת שלנו הם חסרים הרבה תגים של שעטנ"ז ג"ץ ומברכים עליהם בפשיטות ולית מאן דחש לסברת הפוסקים שלא לברך, וציין לדברי הרידב"ז הנזכר, עכת"ד. ובספר פסק"ת (סי' לו אות ג) כתב דלא יברכו על תפילין שמתחילה היה בהם תגים חסרים ¹⁴ ועיי"ש כמה פרטי דינים בזה, ואכמ"ל. וכיום שיש בדיקת מחשב, ואפשר לאתר אם חסרים תגים, צריך להקפיד בכך. ומנסינוי כמגיה סת"ם, ראיתי המון תפילין ומזוזות, אפילו המהודרות ביותר, חסרות תגים, ויש שפוסלים בזה, כמ"ש לעיל, ועל כן הארכתי שלא כדרכי בחיבור זה כדי לעורר לב המתייגים והעוסקים במקצועות הסת"ם.

ובמ"ב (ס"ק לו) ציין לדברי הגר"א, שמיישב לכל אחת מן השיטות, ומביא הרבה פוסקים שמחמירים בזה, וסיים, שעל כן נכון מאוד לחוש לזה ולתקנם. ועיין קול יעקב (אות יז) במה שיישב קושיות הב"ח על הב"י.

לברך כשעולה לתורה, ^מומכל מקום ראוי ונכון מאוד לחוש לתקנו. ^{מט}ואם יש ספר תורה אחר המתוייג כדין יקראו בו.

^יוכל שכן תפילין ומזוזות שאינם מתויגות כדין צריך לתקנם.

הוספת תגים על שעטנ"ז ג"ץ, ובד"ק חי"ה.

ה. ^{נא}לכתחילה אין להוסיף תגים מעצמו, כל שלא מוזכר בספרים [ראה הערה].

ט. ^{נב}אם הוסיף תגים חוץ מאותיות שעטנ"ז ג"ץ, וחוץ מאלו המוזכרים בפוסקים שנהגו בהם הסופרים לא עיכב. אך בתנאי שיהיו מחוברים לאות, וכשאינו מחובר יש למוחקן, אפילו באותיות שבשם הקודש.

כוונת המתייג

י. ^{נב}המתייג יאמר לשם קדושת סתו"ם, ואינו מעכב בדיעבד.

מח. מ"ב טו.

מט. בקול יעקב (אות יה) כתב שלכתחילה אין להוציא ספר תורה בלא תגים עד שתקנוהו, ושרבינו האר"י החמיר מאוד בתגים. וכן העלה בשו"ת יבי"א (ח"ט, חיו"ד סי' כא).

נ. יריעות שלמה (ח"א עמ' רנו), ובהערה 23 נימק, שאם על על ס"ת הזהירו על כך וכתבו שאין להוציא ס"ת כזה בלא תיקון, קל וחומר לעניין תפילין, דהא קריאת ס"ת מדרבנן, ובפרט שלדעת הרמב"ם מותר לקרות בס"ת פסול, ואעפ"כ לא סמכו על זה לכתחילה ואין להוציאו בלא תיקון, וכ"ש בתפילין שהן דאורייתא, ובשם ערוך השלחן כתב שגם הרמב"ם שמכשיר, מודה שחייב לתקן שהוא דינא דגמרא.

נא. מ"ב (ס"ק יג), וז"ל: ואם הוסיף ועשה תגים חוץ מאותיות שעטנ"ז ג"ץ, וחוץ מאלו המוזכרים בטור ובלבוש שנהגו בהם הסופרים, לא עיכב וכו', ולכתחילה אין נכון להוסיף תגים מעצמו כל שלא מוזכר בספרים, עכת"ד. ויש גם בזמנינו שנוהגים בתגים אלו המוזכרים בטור, ונהרא נהרא ופשטיה. ובקול יעקב (ס"ק יז) בשם הרש"ש, שחלילה להוסיף על ג' תגים בשעטנ"ז ג"ץ, ואחד בבד"ק חי"ה, דכל המוסיף גורע ומקלקל.

נב. מ"ב שם, וטעמו דהוי כיתרון אות קטנה בין השיטין.

נג. כיון שהתגים רק להשלמת האות כמ"ש הרב מקדש מעט (סי' רעד סק"ב), וכן דעת המ"ב (סי' לט ס"ב, בה"ל ד"ה בכל) דאפילו תיגם עכ"ם אין לפסול. וביריעות שלמה (שם רסב) הוסיף שטוב לומר לשם קדושת השם, כשמגיע לשם משמות הקדושים, וסיים דאינו מעכב.

יכתב הרב קול יעקב, בעשיית התגים של תפילין צריך לכוין בכל תג ותג שנקרא זי"ן, בשם המחשבה שעולה כמניין זי"ן יו"ד נו"ן, גימטריא טפטפיה, והוא טוב לנושא התפילין מכל מחשבות רעות ולכל דברים אחרים.

תם ונשלם השבה לבורא עולם

